

Konrad Jażdżewski.

Nowe znaleziska w powiecie rawickim.

Nouvelles trouvailles du district de Rawicz (Grande Pologne)

Z 12 rycinami. — Avec 12 gravures.

Leżący na pograniczu Wielkopolski i Śląska Środkowego powiat rawicki nie został jeszcze tak szczegółowo zbadany jak np. pow. jaro-ciński, średzki lub szamotulski. Tłumaczy się to oddaleniem od takich centrów jak Poznań (za czasów zaborczych i Wrocław), częściowo

W prehistorji naszej dzielnicy znany był powiat rawicki z następujących miejscowości: Chojno, Dubin, Dubinek, Golejewo, Gościejewe, Jeziora, Jutrosin, Rawicz, Słupia Kapitulna, Sworowo, Szkaradowo, Waszkowo, Zaozle, Zawada¹⁾. Zabytki z tych miejscowości po-



Ryc. I. Mapa stanowisk prehistorycznych w pow. rawickim. (Nieuwzględnione są wyniki badań dawniejszych). — Carte des stations préhistoriques du district de Rawicz. Explication des signes: ■ Période mésolithique, ▲ Période néolithique, * II Le période de l'âge du bronze, ● Civilisation lusacienne (ancien âge du fer), T Civilisation des tombeaux sous cloche, + Période romaine, X Période protohistorique (haut moyen-âge), O Différentes civilisations dans la même station.

też brakiem dogodnej komunikacji wewnątrz samego powiatu, szczególnie w południowej jego części, obfitującej właśnie w dość dużą ilość stanowisk prehistorycznych. Rdzeniem pacierzowym powiatu jest rzeczka Orla (dopływ Baryczy) wraz z jej dopływami: Starą Orlą, Dąbroczną i Masłówką. Wokoło nich grupuje się wielka część stanowisk prehistorycznych. Ciężenie systemu rzeczno-górnego ku Śląskowi jak i wyraźne wpływy w ceramice (neolitycznej i łużyckiej) nasuwają myśl o bliskiej styczności naszych przodków ze Śląskiem.

chodzą z młodszej epoki kamiennej, z wczesnej, środkowej i późnej epoki brzożowej, z okresu halsztackiego, lateńskiego, rzymskiego i wczesnohistorycznego. Najsłabiej zbadana była epoka kamienna, wskutek tego, że badacze niefachowcy zwracali prawie wyłącznie swą uwagę w kierunku cmentarzysk w rodzaju Chojna, będącego jednym z największych halsztackich cmentarzysk łużyckich w Wielkopolsce. Główna zasługa w ratowaniu wspomnianych wyżej zabytków przypada ks. dziekanowi Zakrzewskiemu w Wolsztynie i p. hr.

Czarneckiemu z Golejewka. — Zbadawszy w południowej części powiatu z górą 50 stanowisk z epoki kamiennej, 8 stanowisk z II. okresu brązowego, około 30 kultury łużyckiej, 1 stanowisko kultury grobów kloszowych, 4 z wczesnego okresu rzymskiego i kilkanaście z okresu wczesnohistorycznego, pragnąłbym dać krótki opis tych stanowisk z uwzględnieniem ich położenia, inwentarza, ceramiki, oraz kultury do której należą.

Epoka kamienna.

Stanowiska czysto mezolityczne.

Domaradzice.

Stanowisko 2.

Wydma częściowo rozwiana, położona przy 21 kilometrze szosy z Rawicza do Dubina. Na tejże wydmie stanowisko z II. okr. bronz. i z okr. wczesnohistorycznego. *Inwentarz*: Wiór ukośnie ścięty 1; skrobacz łódkowaty 1 (Ryc. X. nr. 3); skrobacze amorficzne; skrobacze drobne; oskrobywacze; wióry z retuszem użytkowym; wióry, rdzenie, okrzeski, kości spalone.

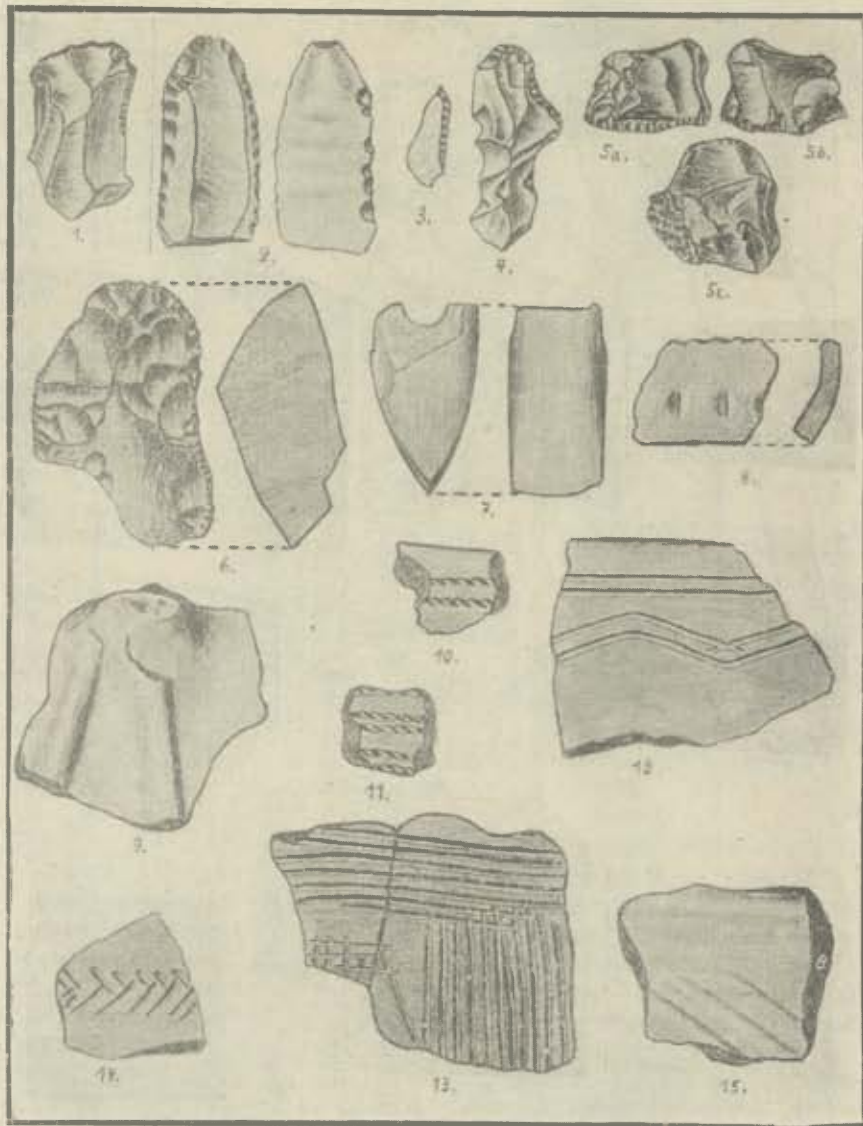
Miejska Górka.

Wydma na północny zachód od miasta, położona pod lasem między Dąbroczną a torem kolejki do Krobi. Na stronie zachodniej tej wydmy znajduje się stanowisko mezolityczne, w części zaś wschodniej są ślady stanowiska łużyckiego. *Inwentarz*: Grocik igiełkowy o podstawie ukośnej 1; skrobacz drobny 1; skrobacz rdzeniokształtny (Ryc. II. nr. 1); okrzeski. *Kultura* tardenuaska.

Majątność Sarnowa-Folusz. Stanowisko 1.

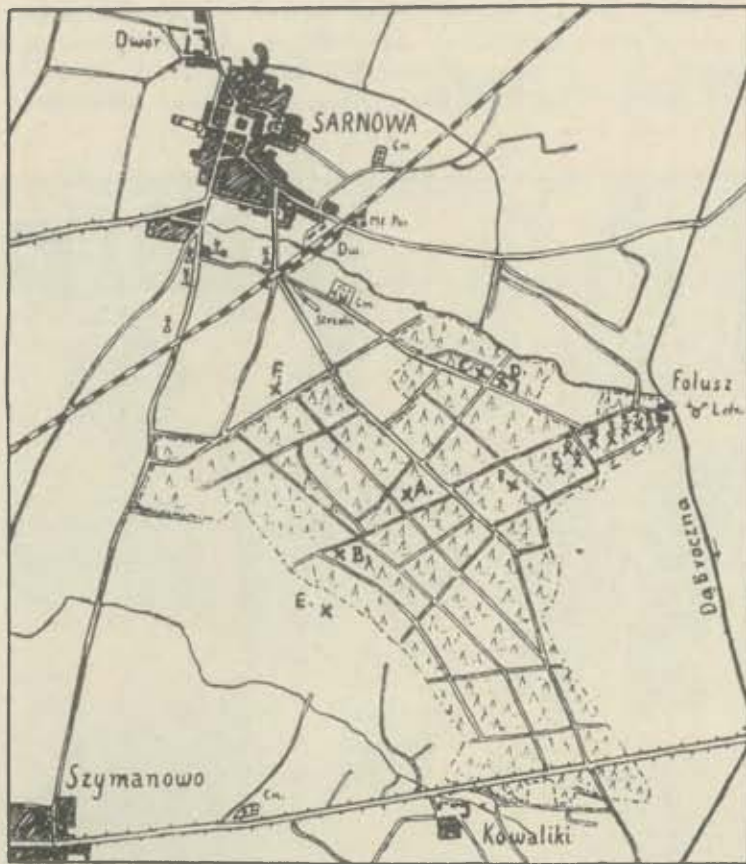
W rozwidleniu utworzonym przez Dąbroczną i jej dopływ tuż przy leśniczówce Folusz ciągnie

się szereg piaszczystych pagórków pokrytych zagajnikiem brzozywym. Szczyty poszczególnych pagórków (których jest 8) dadzą się wyodrębnić jako osobne stanowiska. Stanowisko 1



Ryc. II. 1. Miejska Górka. — 2. Maj. Sarnowa. St. D. — 3, 4, 5 a, b, c, Maj. Sarnowa-Folusz St. 1. — 6. Maj. Sarnowa-Folusz St. 3. — 7. Maj. Sarnowa-Folusz St. 5. — 8. Kowaliki St. 1. — 9. Łaszczyn. St. 2. — 10, 11, 12. Kowaliki St. 2. — 13. Łaszczyn. St. 1. — 14. Konarzewo St. 2. — Szymanowo St. 1. (Nr. 7 w $\frac{1}{4}$ w. n., reszta w $\frac{2}{4}$ w. n. — No. 7 en $\frac{1}{4}$, le reste en $\frac{2}{4}$ gr. nat.).

jest najbardziej wysunięte ku wschodowi. *Inwentarz*: Grociki igiełkowe o podstawie ukośnej 2; grocik igiełkowy o podstawie niezaluskanej 1 (Ryc. II. nr. 3); szeroki grocik igiełkowy o podstawie prostej 1; skrobacz rdzeniokształtny 1 (Ryc. II. nr. 5); skrobacz nieregularny 1; oskrobywacze drobne 4 (Ryc. II. rys. 4); skrobacz drobny 1; wióry, rdzenie, okrzeski, kości spalone. *Kultura* tardenuaska.



Ryc. III. Mapa stanowisk prehistorycznych na terenie majątności Sarnowa. — Carte des stations préhistoriques sur le territoire de la domaine Sarnowa.

Szymanowo. Stanowisko 1.

Wydma częściowo rozwiana, leżąca na północ od Szymanowa, tuż przy torze kolejki rawicko-kobylińskiej, 1 km od dworca rawickiego. Obok śladów stanowiska mezolitycznego spotyka się również zabytki ze stanowiska łużyckiego i wczesnohistorycznego. *Inwentarz*: Grocik igiełkowy uszkodzony 1; grociki dłutowate 2; skrobacze drobne 2; łuszcznik 1; wióry, okrzeski, kości spalone. *Kultura* tar-denuaska.

Śląskowo. Stanowisko 1.

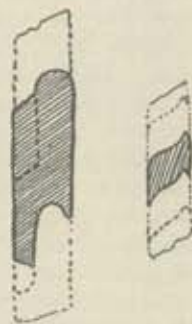
Pole piaszczyste położone w kolanie Orli, 1¹/₂ km na południowy wschód od Śląskowa. Tamże stanowisko łużyckie i wczesnohistoryczne. *Inwentarz*: Skrobacz wysoki (Ryc. X. nr. 4); rdzenie, okrzeski.

Stanowiska mezolityczne pospołu z neolitycznymi.

Dębno Polskie. Stanowisko A.

Wydma częściowo rozwiana, 1¹/₂ km na południowy-wschód od Rawicza, pod lasem. Prócz zabytków mezo- i neolitycznych znaj-

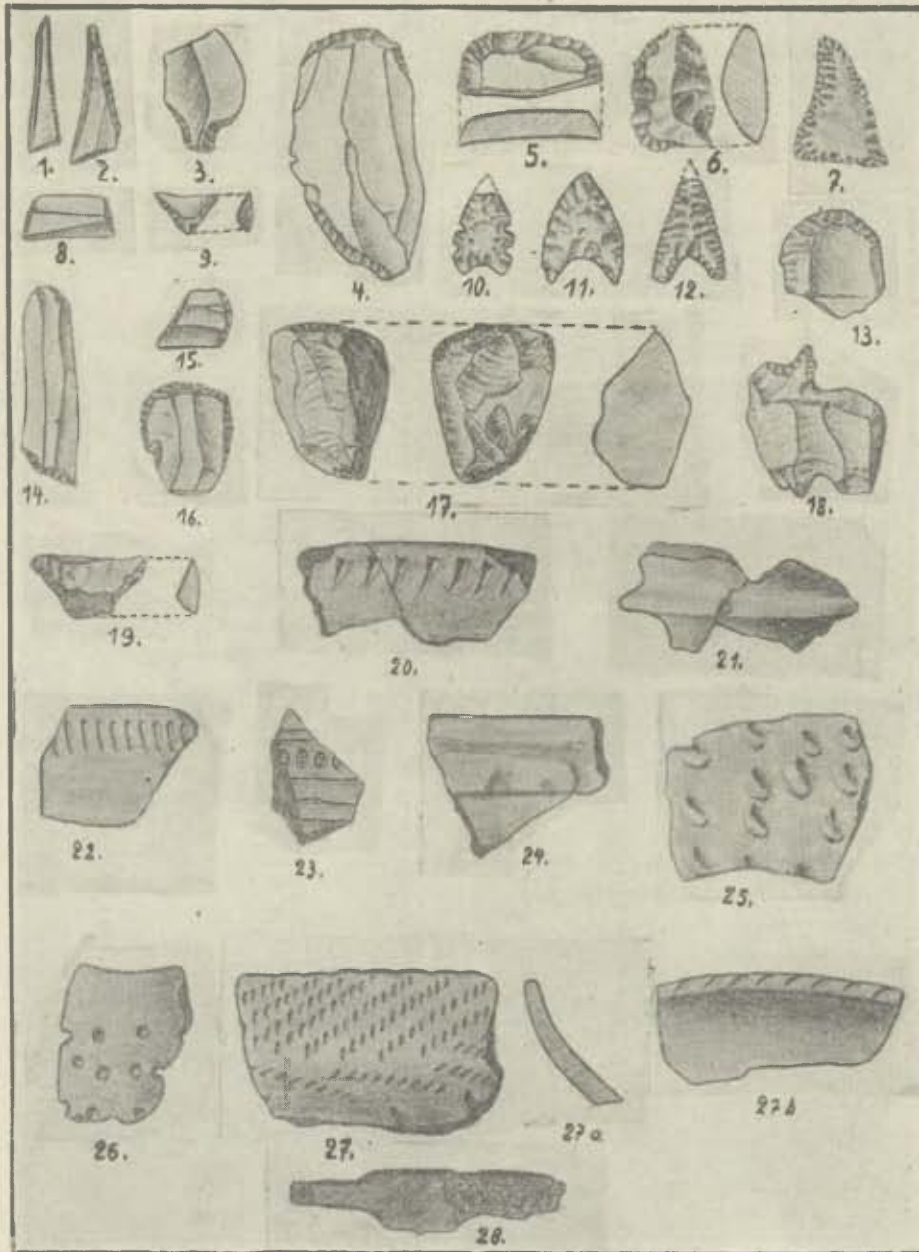
dują się tam również ślady stanowiska z II. okr. brzożowego, pozostałości kultury łużyckiej i z okresu rzymskiego. *Inwentarz*: Grocików igiełkowych o podstawie ukośnej 8 (Ryc. VI. nr. 1, 2); grociki igiełkowe o podstawie niezaluskanej 2; grociki igiełkowe uszkodzone 2; grocik trzoneczkowy niedokończony 1 (Ryc. VI. nr. 3); grocików dłutowatych 12 (Ryc. VI. nr. 8, 19); grocik dłutowaty trójkątny 1 (Ryc. VI. nr. 9); skrobacz wiórowy podwójny półokrągły i ukośny 1 (Ryc. VI. nr. 4); skrobacze półokrągłe 4 (Ryc. VI. nr. 5, 6); skrobacze wiórowych 9 (Ryc. VI. nr. 16; skrobacze wiórowych z krzemienia czekoladowego 6 (Ryc. VI. nr. 13); skrobacze rdzeniokształtne 2; wiórek obustronnie załuskany 1; skrobacze amorficzne (Ryc. VI. nr. 7); skrobacze drobne; oskrobywacze (Ryc. VI. nr. 18); łuszczniki (Ryc. VI. nr. 17); oskrobywacze drobne; wiór ukośnie ścięty z krzemienia czekoladowego 1 (Ryc. VI. nr. 14); grocik dłutowy z jednym bokiem załuskany półkolisto z krzemienia czekoladowego 1 (Ryc. VI. nr. 15); grocików sercowatych 5 (Ryc. VI. nr. 11, 12); grocik sercowaty z wnękami bocznymi 1 (Ryc. VI. nr. 10); wióry z retuszem użytkowym, wióry, rdzenie, okrzeski. *Ceramika*: Ułamki kilku puharów z lejkatym brzegiem (Ryc. VI. nr. 20, 22); ułamki kilku flasz z kryzą (Ryc. VI. nr. 21)²), ułamek naczynia charakteryzujący sposób lepienia (Ryc. IV); ułamki naczynia z ornamentem w postaci słupków pionowych wyciskanych stempelkiem i krzyżyków pod nimi (Ryc. X. nr. 6); ułamki naczyń z ornamentem w postaci słupków pionowych wykonanych stempelkiem lub patykiem poniżej krawędzi, ułamki naczyń z ornamentem w postaci kilku linii równoległych poprzerywanych pasmem słupków pionowych wyciskanych patykiem (Ryc. VI. nr. 23); ułamek naczynia ze zgrubiałym



Ryc. IV. Ryc. V.
Ryc. V. Dębno
Polskie St. A.
Ryc. VI. Maj.
Sarnowa St. C.
w. n. — Gr. nat.

brzegiem (Ryc. VI. nr. 24); ułamki zdobione rzędami słupków pionowych i rombami utworzonymi ze skośnych odcisków sznura (Tabl. X. nr. 5); fragmenty uch i guzków do chwytania; polepa, kamienie przepalone. *Kultura* tardenuaska i wielkopolska częściowo z domieszką wpływów noswickich.

grocik dłutowaty 1; skrobaczy półokrągłych 6; oskrobywaczy 5; skrobaczy drobnych 7; wiór zatępiony na części krawędzi bocznej i użyty u podstawy (sęczałka), służący zapewne jako łuszczyk 1; skrobacz rdzeniokształtny 1; rdzenie służące jako narzędzia wielorakiego użytku 2; rdzenie służące jako łuszczyki 3; rdzeń, wióry,



Ryc. VI. Dębno Polskie. St. A. (wszystko w $\frac{2}{3}$ w. n.) —
Fig. IV. Dębno Polskie. Station A ($\frac{2}{3}$ gr. nat.).

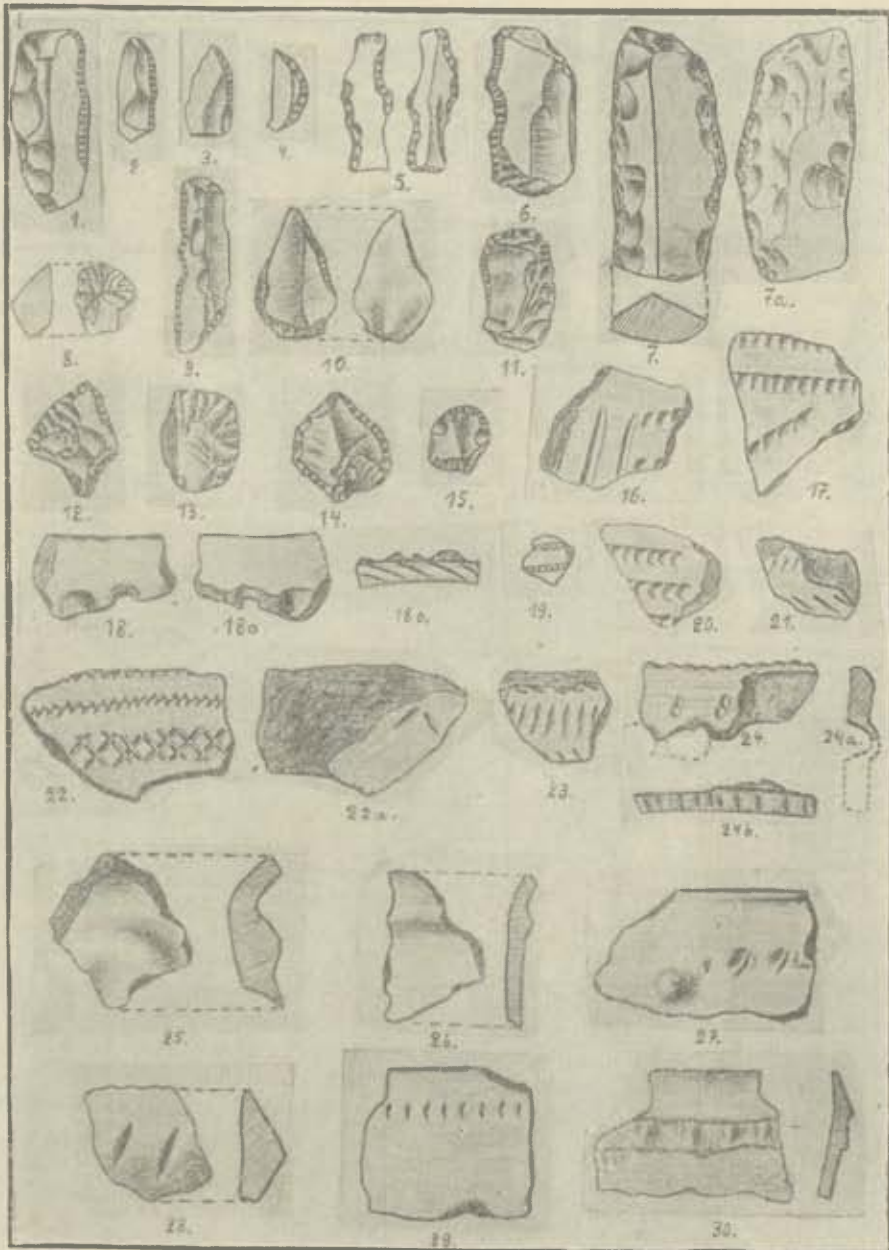
Krystynki. Stanowisko 1.

Wydma leżąca $1\frac{1}{2}$ km na północy-wschód od Krystynek, niedaleko Dąbroczny, pod lasem.
Inwentarz: Grocisk igielkowy uszkodzony 1;

okrzeski, kości spalone. *Ceramika*: Ułamek naczynia z ornamentem w postaci wytłaczanych od wewnątrz guzków, ponad którymi znajdują się ornamente wykonane w technice

ścieru brzoźdowego; brzeg tegoż ułamka jest poprzecznie karbowany (Ryc. VII. nr. 24); ułamek naczynia z nalepionym (poniżej wygiętego nazewnątrz brzegu) wałkiem podkowiatym (Ryc. VII. nr. 25); Polepa. *Kultura* tardenuaska i wschodniobałtycka³⁾.

Inwentarz; Grocik igiełkowy trójkątny 1; skrobacz amorficzny 1; skrobacze rdzeniokształtne 2; oskrobywacz 1; skrobacze drobne 2; oskrobywacz drobny 1; rdzeń, wióry, okrzeski. Kostka spalona. *Ceramika*: Ułamek niezdobiony. *Kultura* tardenuaska, kultury neolitycznej nie da się określić.



Ryc. VII. 1—23. Maj. Sosnowa. St. C. — 24—26. Krystynki. St. 1. — 27—30. Krystynki. St. 2. (Nr. 26, 27, 29, 30 $\frac{1}{3}$ w. n., reszta $\frac{2}{3}$ w. n. — Les nos. 26, 27, 29, 30 en $\frac{1}{3}$ gr. nat., le reste en $\frac{2}{3}$ gr. nat.)

Majątność Sarnowa. Stanowisko A.

Wydma unieruchomiona przez drzewa i trawy, w środku lasu. Znalaziska ukazują się w miejscu, gdzie droga leśna przecina wydmnę.

Majątność Sarnowa. Stanowisko C.

Mała piaszczysta polana wśród lasu, między drogą wiodącą od Sarnowa do Folusza a dopływem Dąbroczny. *Inwentarz*: Grocików

igiełkowatych o podstawie ukośnej 5; grocik igiełkowaty o podstawie niezaluskanej 1; szeregi grociki igiełkowate o podstawie prostej 1 (Ryc. VII. nr. 3); grociki igiełkowate łukowate 2 (Ryc. VII. nr. 4); grociki igiełkowate uszkodzone 2; grocików dłutowatych 6; skrobacze retuszowane wkoło 2 (Ryc. VII. nr. 14, 15); wiór o zatępionym tyłcu 1 (Ryc. VII. nr. 1); wiórek o jednym boku zatępionym 1 (Ryc. VII. nr. 2); skrobacz wysoki 1 (Ryc. VII. nr. 8); oskrobywaczy 5 (Ryc. VII. nr. 5, 6); skrobacze wiórowych 12; wiór o jednym boku zatępionym i podstawie ukośnie ściętej 1 (Ryc. VII. nr. 9); wiór ukośnie ścięty 1; wiór duży z szarego, biało nakrapianego krzemienia kieleckiego 1 (Ryc. VII. nr. 7); wiór o obu bokach zatępionych 1; łuszczniki 3; skrobacze drobne (Ryc. VII. nr. 10) oskrobywacze drobne, skrobacze amorficzne, wióry z retuszem użytkowym, wióry, rdzenie, okrzeski; ułamek płyty do gładzenia, kości spalone. *Ceramika*: Ułamki z ornamentem guzków wytłaczanych na zewnątrz i z brzegiem skośnie karbowanym (Ryc. VII. nr. 18); ułamki naczyń z ornamentem w postaci ściegu brózdowego (Ryc. VII. nr. 17). [Skorupy wyobrażone pod nrem. 17 i 18 w ryc. VII. dają po sklejeniu z innymi ułamkami tegoż naczynia okaz przedstawiony na ryc. X. nr. 1]; ułamki naczyń z ornamentem w postaci ściegu brózdowego biegnącego równolegle w kilku rzędach (Ryc. VII. nr. 19, 20); ułamek naczynia zdobionego ściegiem brózdowym i ornamentem rytym (Ryc. VII. nr. 16); ułamki naczyń z ornamentem w postaci skośnych nacięć w odmiennych kierunkach i ornamentem sznurkowym (Ryc. VII. nr. 23); ułamek naczynia zdobionego dwoma rzędami skośnych nacięć w odmiennych kierunkach (Ryc. VII. nr. 21); ułamek naczynia z ornamentem w postaci kątów wsuwanych; ułamki ceramiki wskazujące na sposób lepienia (Ryc. V.); ułamek puharu z lejkowatym brzegiem z ornamentem w postaci pasma skośnych krzyżyków i kilku rzędów odcisków sznura trójdzielnego od strony wewnętrznej, od strony zaś zewnętrznej z ornamentem w postaci zygzaku utworzonego przez skośne nacięcia (ryc. VII, nr. 22)⁴). *Kultura* tardenuaska, wschodnio-bałtycka i wielkopolska z domieszką wpływów noswickich.

Majętność Sarnowa-Folusz. Stanowisko 3.

Pagórek piaszczysty położony o 100 m na południowy zachód od stanowiska 1. *Inwentarz*: Grocików igiełkowatych o podstawie niezaluskanej 7; grociki igiełkowate o podstawie prostej 3; grocik igiełkowaty trójkątny 1; grociki igiełkowate uszkodzone 4; przypuszczalnie niedokończony grocik dłutowaty wysoki 1; skrobacz łódkowaty 1 (Ryc. II. nr. 6); skrobacz wysoki 1; skrobacze półokrągłe 2; skro-

bacz rdzeniokształtny 1; oskrobywacze 2; skrobacze drobnych 5; skrobacze amorficzne 2; wiór ukośnie ścięty 1. Rdzenie, wióry, okrzeski, kości spalone. *Ceramika*: Ułamki naczyń z pasmami z dwóch równoległych linii; ułamek naczynia z ornamentem w formie zygzaku. *Kultura* tardenuaska. Kultury neolitycznej nie da się oznaczyć.

Majętność Sarnowa-Folusz. Stanowisko 5.

Pagórek piaszczysty o 100 m na zachód od stanowiska 3. *Inwentarz*: Grocik igiełkowaty o podstawie niezaluskanej 1; skrobacz drobny 1; skrobacze amorficzne 2; gładzony toporek roboczy ze skały osadowej ułamany w połowie 1 (Ryc. II. nr. 7); wióry, rdzenie, okrzeski. Duża ilość spalonych kości. *Ceramika*: Ułamki bez ozdób. *Kultura* tardenuaska. Kultury neolitycznej oznaczyć niepodobna.

Szymanowo. Stanowisko 2.

Wydma na północ od Szymanowa, położona nad torem kolejki między drogami wiodącymi z Szymanowa do Sarnowy. Na temże miejscu stanowisko łużyckie i wczesnohistoryczne. *Inwentarz*: Grocik trzoneczkowy 1 (Ryc. X. nr. 2); grocik dłutowaty 1; oskrobywacze 2; żeberko z retuszem 1; wiórek z retuszem 1; łuszcznik 1; wióry, okrzeski. *Ceramika*: Ułamek naczynia z ornamentem paznogiowym. *Kultura* tardenuaska. *Kultura* neolityczna nie da się określić.

Stanowiska neolityczne.

Chojno. Stanowisko 1.

Wydma leżąca 1 km na południowy wschód od Chojna. Prócz znalezisk z epoki kamiennej dostarczyła ona w wielkiej obfitości wykopalisk z cmentarzyska łużyckiego, niestety wandalisko przez amatorskich poszukiwaczy zniszczonego. Poza tem znajdują się tam pozostałości osiedla z okresu rzymskiego. *Inwentarz*: Grocik sercowaty 1; skrobacz amorficzny 1; kamienie do gładzenia 3; rozcieracz 1; rdzenie, wióry, okrzeski.

Dębno Polskie. Stanowisko D.

Pole uprawne piaszczyste 1¹/₂ km na północny wschód od Dębna Polskiego. Na temże miejscu stanowisko łużyckie. *Inwentarz*: Grociki dłutowate 2; wiórek, rdzeń, okrzeski. *Ceramika*: Ułamki zdobione pasmami linii równoległych.

Domaradzice. Stanowisko 1.

Pole uprawne piaszczyste, 200 m na zachód od stanowiska 2. *Inwentarz*: Okrzeski. *Ceramika*: Skorupy niezdobione.

Domaradzice. Stanowisko 3.

Piaszczyste pole uprawne 1,7 km na wschód od Domaradzic, tuż przy Orli, na południowy

zachód od stanowiska Śląskowo 1. Na temże miejscu stanowisko łużyckie. *Inwentarz*: Rdzeń i wiórek.

Domaradzice. Stanowisko 4.

Wydma 1,5 km na północny wschód od Domaradzic. Na temże miejscu zabytki łużyckie. *Inwentarz*: Łuszcznik, rdzeń, wióry, okrzeski, kostka zwierzęca, polepa. *Ceramika*: Ułamki niezdobione.

Drogi.

Wydma całkowicie rozwiana, na południe od wsi, przy drodze do Sworowa. *Inwentarz*: Rdzeń i wiórek.

Golejewo. Stanowisko 1.

Piaszczyste pole uprawne na wschód od Golejewa. Na temże miejscu stanowisko łużyckie i z okresu wczesnohistorycznego. *Inwentarz*: Rdzenie, okrzeski, polepa, kości spalone (zwierzęce). *Ceramika*: Skorupy niezdobione.

Golejewo. Stanowisko 2.

Wydma zalesiona, 1 km na południowy-wschód od Golejewa. Na temże miejscu stanowisko łużyckie. *Inwentarz*: Łuszcznik, okrzeski i polepa.

Góreczki Żabie.

Pole piaszczyste uprawne pod lasem, $\frac{3}{4}$ km na zachód od Góreczek Żabich. Prócz tego znajdują się tam ułamki naczyń wczesnohistorycznych. *Inwentarz*: Okrzeski. *Ceramika*: Skorupa niezdobiona.

Jezióra.

Wydma $\frac{1}{4}$ km na wschód od Jezior. *Inwentarz*: Rozcieracz i okrzeski.

Kowaliki. Stanowisko 1.

Na południe od Kowalik w widłach utworzonych przez Dąbroczną i jej dopływ wydma wysoka około 15 m, częściowo rozwiana. Zabytki występują w dwóch gniazdach. Stanowisko 1. znajduje się na południe od stanowiska 2. *Inwentarz*: Skrobacz wiórowy 1; skrobacz drobny 7; oskrobywacz 2; wióry, okrzeski, kości spalone. *Ceramika*: Ułamek misy z ornamentem paznogciowym i brzegiem skośnie nacinanym (Ryc. II. nr. 8); ułamki naczyń bez ornamentów.

Kowaliki. Stanowisko 2.

Inwentarz: Skrobacz drobny 2; wióry, okrzeski. *Ceramika*: Ułamek naczynia zdobionego ornamentem składającym się z 2 równoległych linii pod brzegiem i zygżaku również z dwóch linii złożonego (Ryc. III. nr. 12); ułamki naczyń z ornamentem sznurowym (Ryc. II. nr. 10, 11). *Kultura* ceramiki sznurowej.

Kowaliki. Stanowisko 3.

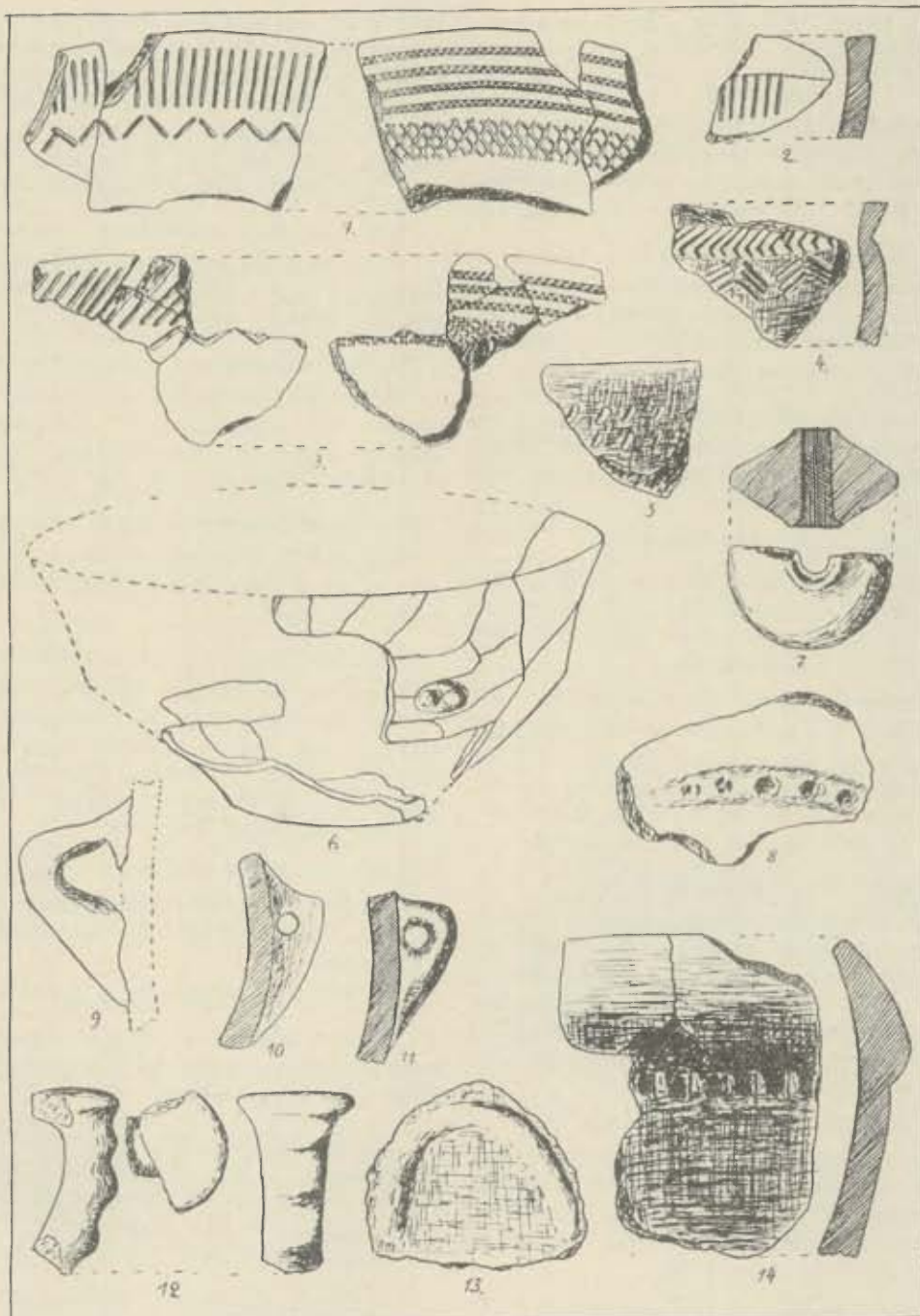
Polanka piaszczysta na południe od dopływu Dąbroczny, 1 km na południe od Kowalik. *Inwentarz*: Okrzeski. *Ceramika*: Ułamki zdobione ukośnymi słupkami poniżej brzegu.

Krystynki. Stanowisko 2.

Płaskie pole piaszczyste 1 km na północny-wschód od Krystynek, 250 m na południowy-zachód od stanowiska 1. Stanowisko czyste i bardzo obfite, jednakże wskutek obsiania narazie niewykorzystane. *Inwentarz*: Ułamek piłki krzemiennej ze śladami wyświecenia, skrobacz amorficzny, łuszczniki, wiórki, okrzeski, ułamki 3 siekier gładzonych (jednej krzemiennej, dwóch kamiennych); wielka ilość kości spalonych, węgle drzewne, polepa, rozcieracz, kamienie do gładzenia, kamienie przepalone. *Ceramika*: Zrekonstruowane częściowo z ułamków naczynie z podwójnym guzkiem na załomie brzuśca (Ryc. VIII. nr. 6); ułamki naczyń o grubych ścianach z ornamentem paznogciowym i guzem do chwytania (Ryc. VII. nr. 27); ułamki naczyń z ornamentem w postaci pionowych dołków (Ryc. VII. nr. 29); ułamki naczyń z listwą skośnie karbowaną (Ryc. VII. nr. 28); ułamki naczyń z listwą zdobioną ornamentem palcowym (Ryc. VII. nr. 30); ułamki naczyń z listwami półkolistymi (w tem jeden z listwą półkolistą karbowaną) (Ryc. VIII. nr. 8, 13); ułamki naczyń z uchami taśmowatymi (Ryc. VIII. nr. 9), z uchami sznurowymi kolankowatymi (Ryc. VIII. nr. 10) i sznurowymi okrągłymi (Ryc. VIII. nr. 11); ułamki z guzami; ucho karbowane od dzbana (Ryc. VIII. nr. 12); ułamki naczyń z kilkoma rzędami ornamentów paznogciowych (Ryc. VIII. nr. 5); ułamki brzegów kilku puharów lejkwatych z ornamentem dwustronnym (złożonym od strony przedniej ze słupków pionowych lub skośnych i zygzaków i pod nimi, z tylnej zaś z 3 lub 4 rzędów odcisków sznura trójdzielnego i pasma skośnych krzyżyków pod nimi (Ryc. VIII. nr. 1, 3); ułamki brzuśców puharów lejkwatych, zdobionych grupami kresk pionowych (Ryc. VIII. nr. 2) lub rzędami zagłębień ukośnych (umieszczonych na samym załomie z potrójnymi zygzakami pod nimi (Ryc. VIII. nr. 4); 2 przęśliki (Ryc. VIII. nr. 7); duża ilość ułamków niezdobionych. *Kultura* wielkopolska z domieszką wpływów kultury noswickiej.

Krystynki. Stanowisko 3.

Uprawna górką piaszczysta, 1 km na południowy wschód od Krystynek. Na temże miejscu stanowisko łużyckie. *Inwentarz*: Skrobacz drobny 2; wióry z retuszem użytkowym, rdzenie, okrzeski. *Ceramika*: Ułamek okrągłego ucha sznurowego, ułamki niezdobione.



Ryc. VIII. Krystynki. St. 2. (Nr. 6 w $\frac{1}{3}$ w. n., reszta w $\frac{1}{2}$ w. n.
No. 6 en $\frac{1}{4}$ gr. nat., le reste en $\frac{1}{2}$ gr. nat.).

Łaszczyn. Stanowisko 1.

Wydma porośnięta zagajnikiem, położona między drogą wiodącą z Łaszczyna do Izbic i drogą z Łaszczyna do Konarzewa, tuż nad dopływem Masłówki. *Inwentarz:* Wióry i okrzeski.

Łaszczyn. Stanowisko 2.

Wydma częściowa porośnięta zagajnikiem, położona na północ od Łaszczyna, przy drodze,

nad dopływem Masłówki. *Inwentarz:* Oskrobacz drobny 1; wióry, rdzenie, okrzeski. *Ceramika:* Ułamek naczynia z ornamentem w postaci słupków pionowych poniżej brzegu; ułamek naczynia z ornamentem w postaci skośnych słupków pod brzegiem; ułamek naczynia zdobionego trzema równoległymi poziomymi linjami; ułamek naczynia z uchem, od którego zwieszają się frendzle (przypuszczalnie 3); (Ryc. II. nr. 9); ułamek naczynia

z nalepioną listwą, zdobioną odciskami palca. *Kultura wielkopolska.*

Niemarzyn.

Zwirowisko na zachód od Niemarzyna w lasku zwanym „Chojka” i położonym nad Dąbroczną. Znajdują się tam także zabytki łżyckie. *Inwentarz:* Wióry i okrzeski.

Osiek. Stanowisko 2.

Droga piaszczysta na skraju lasu, niedaleko Orli, 1 1/2 km na południowy-wschód od Osieka. *Inwentarz:* Skrobacz amorficzny 1; wióry i okrzeski. *Ceramika:* Ułamek niezdobiony.

Osiek. Stanowisko 3.

Stok piaszczystego wzgórza porośniętego lasem, o 300 m dalej od stanowiska 2 w stronę Pomocna. *Inwentarz:* Rdzeń.

Podborowo. Stanowisko 2.

Pole piaszczyste uprawne na skraju lasu, 200 m na południowy-zachód od Podborowa. Na temże miejscu stanowisko łżyckie. *Inwentarz:* Łuszcznik i okrzeski.

Majętność Sarnowa. Stanowisko B.

Wzniesienie piaszczyste przy skrzyżowaniu dróg leśnych nad moczarem, oddalone 300 m od stanowiska A na południowy-zachód. *Inwentarz:* Skrobacz amorficzny 1; wióry, okrzeski. *Ceramika:* Ułamki naczyń bez ornamentu.

Majętność Sarnowa. Stanowisko D.

Piaszczysty wzgórek wśród lasu, przy drodze wiodącej ze Sarnowy do Folusza, o 100 m dalej na południowy-wschód od stanowiska C. *Inwentarz:* Piłka wiórowa 1 (Ryc. II. ryc. 2); ułamek grocika sercowatego 1; wióry, okrzeski. *Ceramika:* Ułamek naczynia zdobionego liniami równoległymi.

Majętność Sarnowa. Stanowisko E.

Wydma na zachodnim skraju lasu, 1 km na północ od Kowalik. *Inwentarz:* Ułamek piłki wiórowej 1; skrobacz drobny 1; oskrobacz 1; wióry, rdzenie, okrzeski. *Ceramika:* Ułamki naczyń bez ornamentu.

Majętność Sarnowa. Stanowiska F.

Wydma położona u północnego skraju lasu, 700 m na południowy zachód od dworca w Sarnowie. Wydma zniszczona przez wybieranie piasku. *Inwentarz:* Okrzesek.

Majętność Sarnowa. Stanowisko G.

Polanka w lasku, na południe od szosy, tuż przy niej, 400 m na wschód od Kowalik. *Inwentarz:* Okrzeski i kostka spalona. *Ceramika:* Ułamki niezdobione.

Majętność Sarnowa. Stanowisko 4.

Pole piaszczyste zachwaszczone, położone między szosą z Rawicza do Dubina, Dąbrocz-

ną i drogą wiodącą ze Sarnowy do Sikorzyna. Na temże miejscu stanowisko z II okr. bronz. i okr. wczesnohistorycznego. *Inwentarz:* Skrobacz amorficzny 1; łuszczników 5; rdzeń 1; wiórek z retuszem użytkowym 1; okrzeski, polepa, kości spalone, 2 kamienie do gładzenia. *Ceramika:* Ułamki niezdobione.

Majętność Sarnowa-Folusz. Stanowisko 2.

Pagórek piaszczysty położony między stanowiskiem 1 i 3. *Inwentarz:* Oskrobacz drobny 1; rdzenie, wióry, okrzeski.

Majętność Sarnowa-Folusz. Stanowisko 4.

Pagórek piaszczysty 50 m na północny-zachód od stanowiska 3. *Inwentarz:* Wiór ukośnie ścięty 1; oskrobacz 1; skrobacz rdzeniokształtny 1; rdzenie, wióry, okrzeski.

Majętność Sarnowa-Folusz. Stanowisko 6.

Pagórek piaszczysty 40 m na południe od stanowiska 5. *Inwentarz:* Łuszcznik 1; łuszczka 1; wióry, okrzeski.

Majętność Sarnowa-Folusz. Stanowisko 7.

Pagórek piaszczysty 50 m na południowy-zachód od stanowiska 6. *Inwentarz:* Wiór załuskany na części jednego boku 1; wióry, okrzeski, kości spalone. *Ceramika:* Ułamek naczynia zdobionego ścięciem brózdowym. *Kultura* wschodnia-bałtycka.

Majętność Sarnowa-Folusz. Stanowisko 8.

Pagórek do połowy zalesiony 150 m na zachód od stanowiska 7. *Inwentarz:* Rdzeń i okrzeski.

Miasto Sarnowa.

Wydma 700 m od miasta na południowy zachód między szosą do Rawicza a torem kolejki. *Inwentarz:* Rdzeń.

Słupia Kapitulna. Stanowisko 1.

Piaśnica 3/4 km na południowy-wschód od Słupi. Na temże miejscu ślady stanowiska łżyckiego i z okr. rzymskiego. *Inwentarz:* Skrobacz amorficzny, łuszcznik, okrzeski.

Słupia Kapitulna. Stanowisko 3.

Piaszczysta polana u skraju lasu 1/2 km na północ od Krasnolipki. Na temże miejscu stanowisko z II okr. brązowego. *Inwentarz:* Skrobacz drobny, wiórek, okrzeski.

Sworowo.

Przy drodze i na polu piaszczystym, po wschodniej stronie wsi. *Inwentarz:* Skrobacz drobny 2; okrzesek. *Ceramika:* Ułamek niezdobiony.

Szymanowo. Stanowisko 3.

Wydma położona 300 m na północ od szosy, 1 1/2 km na wschód od Szymanowa. Tamże

stanowisko wczesnohistoryczne. *Inwentarz:* Skrobacz amorficzny, okrzeski, kamienie ze śladami używania 2; krzemień ze śladami tłuczenia. *Ceramika:* Ułamki niezdobione.

Szymanowo. Stanowisko 4.

Pole piaszczyste uprawne położone między stanowiskiem 1 a stanowiskiem 2. *Inwentarz:* Piłka, rozcieracz i okrzesek.

Szymanowo. Stanowisko 5.

Wydma położona $1\frac{1}{4}$ km na południowy wschód od Szymanowa. Na temże miejscu stanowisko łużyckie i wczesnohistoryczne. *Inwentarz:* Skrobacz amorficzny, oskrobywacz, wiórek.

Szymanowo. Stanowisko 6.

Piaśnica położona $1\frac{3}{4}$ km na wschód od Szymanowa tuż przy szosie po północnej jej stronie. Tamże stanowisko łużyckie. *Inwentarz:* Skrobacz amorficzny.

Śląskowo. Stanowisko 2.

Piaśnica położona $\frac{1}{2}$ km na południowy wschód od Śląskowa. *Inwentarz:* Okrzesek.

Zawady.

Wydma $\frac{1}{2}$ km na północny-wschód od Zawad, wysoka około 15 m, zniszczona przez wybieranie piasku. Oprócz znalezisk neolitycznych spotyka się tam również zabytki z II. okr. brązowego. *Inwentarz:* Okrzeski, ułamek rozcieracza. *Ceramika:* Ułamek naczynia sitowatego, ułamki uch, polepa.

II. okres brązowy. Kultura przedłużycka⁵⁾.

Dębno Polskie. Stanowisko A.

Ceramika: Ułamki naczyń z listwami i brzegi.

Dębno Polskie. Stanowisko C.

Wydma położona na północny zachód od wsi, tuż przy niej, koło wiatraka. *Ceramika:* Ułamki niezdobione.

Domaradzice. Stanowisko 2.

Ceramika: Ułamki naczynia z odciskami słomy.

Golejewo. Stanowisko 3.

Piaszczyste pole uprawne $\frac{1}{2}$ km na zachód od Golejewa, na południe od cmentarzyska w Chojnie. *Ceramika:* Ułamek naczynia z ornamentem tekstylnym.

Krystynki. Stanowisko 1.

Ceramika: Ułamki naczynia z listwą poniżej brzegu (Ryc. VII. nr. 26, Ryc. X. nr. 9).

Majętność Sarnowa. Stanowisko H.

Ceramika: Ułamki naczynia z listwą poniżej brzegu (Ryc. X. nr. 8).

Słupia. Stanowisko 3.

Ceramika: Ułamek z ornamentem tekstylnym, brzeg (Ryc. X. nr. 7); ułamki niezdobione.

Zawady.

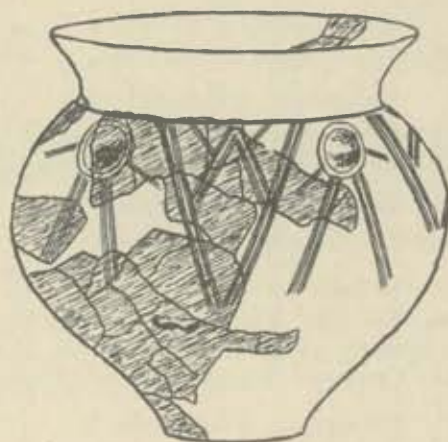
Ceramika: Ułamki z ornamentem tekstylnym.

Późna epoka brązowa i wczesna epoka żelazna.

Kultura łużycka.

Chojno. Stanowisko 1.

Inwentarz: Paciorki bursztynowe 3; kółka brązowe 2; stopy brązowe, ułamek szpili żelaznej, ułamek naszyjnika żelaznego, kości spalone. *Ceramika:* Zrekonstruowane z ułamków grafitowane naczynie baniaste z lejkowato wygiętą, wyraźnie oddzieloną szyjką; poniżej załomu, na górnej części brzuśca znajdują się 3 lub 4 guzy, w jednej trzeciej zaś wysokości naczynia umieszczone są poziome, półksiężycowato wcięte listewki do chwytania, przypuszczalnie odpowiadające ilością guzom i umieszczone mniej więcej w środku między niemi. Naczynie zdobione jest dużymi zębami utworzonymi z pasm składających się z dwóch grup potrój-



Ryc. IX. Chojno. St. 1. ($\frac{1}{4}$ w. n. — $\frac{1}{4}$ gr. nat.)

nych linii z rowkiem pośrodku. Zęby te wiszą po jednym między dwoma guzami, pola zaś objęte przez nie zdobione są dalszemi zębami lecz z ostrym końcem ku górze. Takież odwrócone zęby zwieszają się pod poszczególnymi guzami. Wysokość naczynia 23,5 cm (Ryc. IX)⁶⁾; kilka zrekonstruowanych z ułamków miseczek malowanych (w tem jeden ułamek miseczki z malowanym trykwetrem); ułamki naczynia malowanego z grubemi ścianami i zaznaczonym przez malowanie guzem, ułamki naczyń z dnem, ze znakiem krzyża wewnątrz naczynia, wielka ilość ułamków naczyń przepalonych, ułamki talerzy glinianych, kubeczków itd.

Chojno. Stanowisko 2.

Droga piaszczysta u skraju lasu o 1 1/2 km na południe od Chojna. Tamże stanowisko wczesnohistoryczne. Stanowiska Chojno 2., Podborowo 1, 3, 4 stykają się ze sobą i tworzą jedną całość. Są to zapewne osady ludności z cmentarzyska Chojno St. 1. *Ceramika*: Ułamki niezdobione.

Dębno Polskie. Stanowisko A.

Ceramika: Ułamki misy z ornamentem paznogiowym, ornamentem radełkowym tworzącym kąty wsuwane i brzegiem skośnie karbowanym (Ryc. VI. nr. 25 i Ryc. VI. nr. 27); ułamki naczynia sitowatego (Ryc. VI. nr. 26); ułamek naczynia z kolankowato zgiętym uchem. Duża ilość kości spalonych i węgla drzewnego.

Dębno Polskie. Stanowisko B.

Mała, częściowo rozwiana wydma, oddalona 1 1/2 km na wschód od stanowiska A. *Ceramika*: Ułamki niezdobione.

Dębno Polskie. Stanowisko D.

Ceramika: Ułamki niezdobione.

Domaradzice. Stanowisko 3.

Ceramika: Ułamki niezdobione.

Domaradzice. Stanowisko 4.

Ceramika: Ułamki niezdobione.

Golejewo. Stanowisko 1.

Inwentarz: Pierścionek mankietowy z brązu, szkło stopione. *Ceramika*: Ułamki niezdobione.

Golejewo. Stanowisko 2.

Ceramika: Ułamki niezdobione.

Golejewo. Stanowisko 3.

Ceramika: Ułamki grafitowane, ułamki czernione i skorupy zdobione ornamentem paznogiowym i listwami; ułamek talerza glinianego.

Krystynki. Stanowisko 3.

Ceramika: Ułamki niezdobione.

Łaszczyn. Stanowisko 2.

Ceramika: Ułamki naczyń bez ornamentu.

Miejska Górka.

Ceramika: Ułamki naczyń bez ornamentu. Kości spalone.

Niemarzyn.

Ceramika: Ułamki niezdobione.

Podborowo. Stanowisko 2.

Inwentarz: Kostka spalona. *Ceramika*: Ułamki niezdobione.

Podborowo. Stanowisko 3.

Po obu stronach drogi wiodącej z Podborowa na wydnię Chojno 1, 1 km na południe od Chojna. *Ceramika*: Ułamki niezdobione.

Podborowo. Stanowisko 4.

Na polach po obu stronach drogi z Podborowa do Golejewa, między Podborowem a stanowiskiem Chojno 2. *Inwentarz*: Rozcieracz. *Ceramika*: Ułamki niezdobione.

Majętność Sarnowa. Stanowisko E.

Ceramika: Ułamki niezdobione.

Majętność Sarnowa. Stanowisko G.

Ceramika: Ułamek czerniony.

Słupia. Stanowisko 1.

Inwentarz: Kostka spalona. *Ceramika*: Ułamki niezdobione.

Słupia. Stanowisko 2.

Ceramika: Grafitowany ułamek brzegu.

Szymanowo. Stanowisko 1.

Ceramika: Ułamki niezdobione.

Szymanowo. Stanowisko 2.

Ceramika: Ułamek ucha i brzegu naczynia.

Szymanowo. Stanowisko 5.

Inwentarz: Kości spalone. *Ceramika*: Ułamki, w tem jeden zdobiony krzyżującymi się linjami.

Szymanowo. Stanowisko 6.

Ceramika: Ułamek niezdobiony.

Śląskowo. Stanowisko 1.

Inwentarz: Kostka spalona. *Ceramika*: Ułamki, w tem niektóre grafitowane.

Śląskowo. Stanowisko 2.

Ceramika: Ułamek niezdobiony.

Wczesny okres lateński.**Kultura grobów kloszowych.**

Szymanowo. Stanowisko 1.

Ceramika: Ułamki z listwą zdobioną ornamentem palcowym.

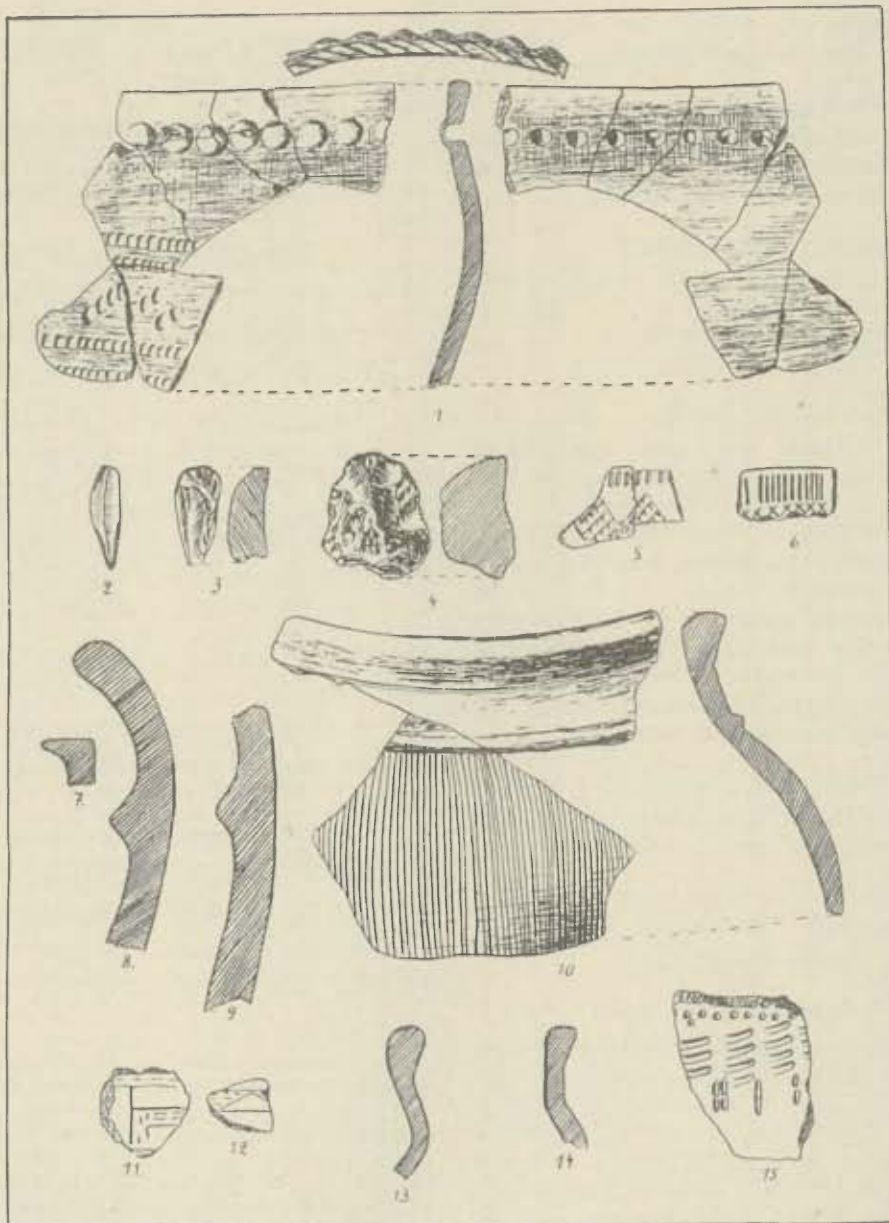
Okres rzymski.

Chojno. Stanowisko 1.

Inwentarz: Żuźle żelazne, polepa, węgle drzewne. *Ceramika*: Ułamki grafitowane zdobione na brzuścu linjami pionowymi (Ryc. X nr. 10, 13, 14), lub ornamentem meandrowym (Ryc. X nr. 11); ułamki z ornamentem paznogiowym; ułamek zdobiony wiszącymi trójkątami między dwiema linjami równoległymi (Ryc. X nr. 12).

Dębno Polskie. Stanowisko A.

Inwentarz: Nożyk żelazny uszkodzony przez rdzę (Ryc. VI nr. 28); kawałek szkła stopionego. *Ceramika*: Ułamek naczynia z ornamentem meandrowym, złożonym z dwóch rzę-



Ryc. X. 1. Majątek Sarnowa St. C. — 2. Szymanowo St. 2. — 3. Domaradzice St. 2. — 4. Śląskowo St. 1. — 5, 6. Dębno Polskie St. A. — 7. Słupia St. 3. — 8. Maj. Sarnowa. St. H. — 9. Krystynki St. 1. — 10—14 Chojno St. 1. — 15. Góreczki Żabie (wszystko w $\frac{1}{2}$ w. n. — tous les objets en $\frac{1}{2}$ gr. nat.).

dów drobnych kreseczek; ułamki naczynia z krótką nóżką i ornamentem składającym się z krzyżujących się linii; ułamek naczynia z ornamentem paznociowym; przepalone ułamki naczyń.

Łaszczyn. Stanowisko 2.

Ceramika: Ułamek naczynia z ornamentem grzebykowym (Ryc. II. nr. 13), ułamek naczynia z listwą zdobioną odciskami palca; ułamek naczynia z uchem utkwionem w ścianie; ułamki czernionego naczynia.

Słupia. Stanowisko 1.

Ceramika: Przepalony ułamek brzegu.

Okres wczesnohistoryczny.

Chojno. Stanowisko 2.

Inwentarz: Żuźle żelazne. *Ceramika* Ułamki niezdobione.

Drogi.

Ceramika: Ułamki niezdobione.

Domaradzice. Stanowisko 1.

Ceramika: Ułamki niezdobione.

Domaradzice. Stanowisko 2.

Ceramika: Ułamki zdobione ornamentem falistym i skośnymi nacięciami grzebyków; ułamek dna ze znakiem garncarskim.

Golejno. Stanowisko 1.

Ceramika: Ułamki z rowkami równoległymi.

Golejewo. Stanowisko 3.

Ceramika: Ułamki niezdobione.

Góreczki Żabie.

Ceramika: Ułamki zdobione linją falistą i ornamentem grzebykowym (Ryc. X. nr. 15).

Konarzewo. Stanowisko 2.

U stóp figury przy drodze wiodącej z Konarzewa do Sarnówka, $\frac{1}{2}$ km od Konarzewa. *Ceramika:* Ułamek naczynia z ornamentem w postaci dwóch szeregów skośnych nacięć w przeciwnych kierunkach, tworzących kąty wsuwane (Ryc. II. nr. 14); ułamek dna z odciśniętymi paznociami wewnątrz naczynia.

Kowaliki. Stanowisko 1.

Ceramika: Ułamek naczynia z ornamentem w postaci skośnych nacięć wykonanych paznociem.

Łaszczyn. Stanowisko 1.

Ceramika: Ułamki niezdobione.

Osiek. Stanowisko 1. Jama 1.

Strome zbocze pagórka piaszczystego, porośniętego lasem, 600 m na północ od Zielonego dębu, u skraju lasu. W zboczach widać przekrój pięciu jam. Z tych jam dostarczyły zabytków jama 1, 3, 4 i 5. Jamy są od siebie oddalone mniej więcej po $2\frac{1}{2}$ m. Jama 1 przedstawia się we formie kotła zbudowanego z polepy grubej $2\frac{1}{2}$ cm, o średnicy 1,50 m wysokości 1 m. Wewnątrz jamy znajdują się węgle drzewne, polepa, niezdobione ułamki naczyń i glina surowa. Poza jamą znajdowały się kamienie przepalone (w tym $\frac{1}{4}$ kamienia żarowego) usunięte przez właściciela pola; wiadomo w jakim znajdowały się położeniu. Reszta nie została prawie wcale wskutek przeszkód zbadana. *Ceramika:* Ułamki zdobione ornamentem falistym i grzebykowym.

Jama 3.

Ceramika: Ułamki naczynia z rowkami poprzecznymi.

Jama 4.

Ceramika: Dolna część naczynia, ułamki niezdobione.

Jama 5.

Ceramika: Ułamki, w tym jeden zdobiony skośnymi nacięciami.

Podborowo. Stanowisko 1.

Na drodze, tuż za wsią, po wschodniej jej stronie. *Ceramika:* Ułamki naczyń bez ornamentu.

Podborowo. Stanowisko 2.

Ceramika: Ułamki niezdobione.

Majętność Sarnowa. Stanowisko H.

Ceramika: Ułamek niezdobiony.

Majętność Sarnowa. Stanowisko 7.

Górka piaszczysta uprawna, $\frac{1}{2}$ km na zachód od Sarnowy, przy stodole. *Ceramika:* Ułamki z rowkami równoległymi, ułamek z ornamentem falistym.

Majętność Sarnowa — Folusz. Stanowisko 2.

Ceramika: Ułamki niezdobione.

Majętność Sarnowa — Folusz. Stanowisko 3.

Polepa.

Szymanowo. Stanowisko 1.

Ceramika: Ułamek naczynia skośnie żłobkowanego. (Ryc. III. nr. 15).

Szymanowo. Stanowisko 3.

Ceramika: Ułamek naczynia niezdobionego.

Szymanowo. Stanowisko 5.

Ceramika: Ułamki z linjami równoległymi, ułamki z ornamentem falistym.

Przypiski:

¹⁾ Literatura odnosząca się do dotychczasowych znalezisk w powiecie rawickim jest następująca:

J. K o s t r z e w s k i: Wielkopolska w czasach przedhistorycznych, wyd. II, str. 96, 99, 108, 172, 253, Przyp. 228, 290a, 299, 301, 320b, 346b, 349, 350, 352, 353, 354, 358, 361, 362, 363, 365, 366, 380a, 383, 384, 392, 405, 409, 410, 413, 434, 457, 474, 572, 665. Ryc. 600, 809

B l u m e: Ausstellung im Kaiser-Friedrich Museum. Vor- und frühgeschichtliche Altertümer aus d. Gebiet d. Prov. Posen. Poznań 1909. Nr. inv. 302: 05., Nr. 241 435, 436—437, 827—829, 1859—1865, 1950—1953, 2084, 2085—2189, 2190—2191 a, 2192—2250, 2520—2576, 2661, 2662—2682, 2725—2801, 2802, 2812,—2821, 2828—2830.

Przeгляд Archeologiczny: Roczn. I., z. 3-4., str. 134, przyp. 15—16., str. 136, przyp. 26.; r. II—III., z. 1.—2., str. 40, 50, 51.; t. II., z. 1., r. 4. str. 114, 130, 131, 41 45, 59, 110, 114, 119.; t. II., z. 2., r. 5., str. 218, 210.

Zapiski muzealne: z. I., str. 28.

Wiadomości Archeologiczne: T. IX. str. 11.

S e g e r: Schlesiens Vorzeit: T. VII, str. 247.

F r e d r i c h: Funde antiker Münzen in d. Prov. Posen. Poznań 1909, str. 38.

L i s s a u e r: I. Bericht der Kommission für prähist. Typenkarten (Zeitschrift für Ethnologie 1904, str. 801—802 i 839).

M a a s: Zur vorgeschichtlichen Besiedlung des Posener Landes (Mannus t. 19, str. 119 i nast.

²⁾ Flaszki z kryzą znane są obecnie oprócz Dębna Polskiego z następujących miejscowości w województwie poznańskim: Borowo, st. I, powiat średzki; Heliodorowo, pow. chodzieski; Lutynia, pow. krotoszyński; Mosina, st. I pow. śremski; Nożyczyn, pow. strzeliński; Rudki, pow. obornicki; Sierakowo, st. I i III pow. strzeliński; Tarkowo, pow. inowrocławski; Wierzenica, pow. poznański.

³⁾ Ceramikę wschodniobałtycką znajdujemy w powiecie rawickim poza stanowiskiem Krystynki I, jeszcze w Maj. Sarnowie, st. C. i w Maj. Sarnowie-Folusz, stan. 7. Ostatnio odkryto jeszcze w województwie poznańskim ceramikę wschodniobałtycką w następujących miejscowościach: Rosko, pow. czarnkowski; Lasek-Luboń, st. 6. powiat poznański; Niwka, st. 3., pow. śremski. Stanowiska z ceramiką wschodniobałtycką na lewym brzegu Wisły zestawilem na podstawie materiałów zawartych w dziele L. Kozłowskiego: *Młodsza epoka kamienna w Polsce, notatki znajdującej się w Wiadomościach Archeologicznych T. VIII, str. 70., notatek prywatnych p. prof. Kostrzewskiego, których mi łaskawie udzielił raczył i wreszcie materiałów nieopublikowanych, znajdujących się w Muzeum Wielkopolskim.* Podstawową cechą ceramiki wschodniobałtyckiej w powiecie rawickim jest użycie ściegu brózdowego jako elementu zdobniczego. Dalszą cechą charakterystyczną są guzki wytłaczane od wewnątrz naczynia, przyczem brzeg tegoż jest karbowany. Ściany naczyń są cienkie, koloru żółtawo-brunatnego i — co bardzo charakterystyczne — noszą ślady obmazywania patykiem w kierunku poziomym wewnątrz naczynia, rzadziej nazewnątrz. Cechę tę można zaobserwować i w innych stanowiskach wschodniobałtyckich w Wielkopolsce. Co ciekawsze, ułamki o identycznym prawie wyglądzie ze ściegiem brózdowym, brzegiem karbowanym i guzkami wytłaczanymi od wewnątrz trafiamy aż nad Bajkałem. (Sbornik Muzeja Antropologii i Etnografii Imieni Pietra Wielikago. B. E. Petri: Neoliticzeskija nachodki na beregu Bajkała. t. III.). Do ceramiki wschodniobałtyckiej wypada również zaliczyć okazy z Maj. Sarnowy, st. C., zdobione rzędami skośnych nacięć, pochylonych w odmiennych kierunkach i tworzących kąty wsuwane, ponadto ornamentem sznurowym (Ryc. VII. nr. 23., 21). Wedle podziału Ailia (Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikauskirja XXIX. Julius Ailio: Fragen der russischen Steinzeit) należy znaleziska rawickie odnieść do okresu przejściowego pomiędzy fazą ceramiki zdobionej odciskami sznura obwijanego a fazą ceramiki grzebykowej, (Por. ryc. XI i objaśnienia do niej).

Objaśnienie do ryc. XI.

Zestawienie stanowisk z ceramiką wschodniobałtycką na lewym brzegu Wisły.

(Liczby na mapie odpowiadają liczbom w zestawieniu).

Województwo kieleckie.

— Bogoryja	pow. sandomierski*)
1. Zdzieci	" "
2. Łubnica	" stopnicki
3. Beszowa	" "
4. Ucisków	" "
5. Głuzu	" "
6. Brody pod Sichowem	" "
7. Dziesławice	" "
8. Duraczów	" opatowski
9. Marzysz	" kielecki
10. Słopiec	" "
11. Podmarzysz	" "
12. Borkowice	" opoczyński
13. Kamińsko	" radomski
14. Owadów	" "
30. Borowiec	" "
15. Ryczywół-Wilczkowice Górne	" koziński

*) Miejscowości tej niema na mapie.



Ryc. XI. Mapa stanowisk z ceramiką wschodniobałtycką na lewym brzegu Wisły. — Carte de l'extension de la céramique baltique sur la rive gauche de la Vistule.

Województwo warszawskie.

16. Łubna pow. grójecki
17. Szpruch " "

Województwo łódzkie.

18. Kałek pow. piotrkowski
19. Ciosny-Kania " łódzki
20. Karsznice " łączycki
21. Pietrzyków (st. II, IV, V, VIII) " słupecki
29. Modlica " "
22. Długawieś " kaliski
— Kębliny " brzeziński*)

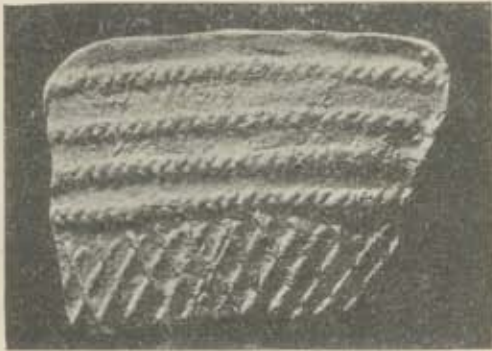
Województwo poznańskie.

23. Sarnowa pow. rawicki
24. Sarnowa-Folusz (St. VII.) " "
25. Krystynki (St. I.) " "
26. Rosko " czarnkowski
27. Lasek-Luboń (St. VI.) " poznański
28. Niwka (St. III.) " śremski

⁴⁾ Ozdoby wykonane sznurem trójdzielnym były dotąd mylnie uważane za ornament radełkowy lub wykonany patykiem. Tymczasem doświadczenia poczynione przez rekonstruktora muzealnego p. Maciejewskiego wykazały, że użyto w tym celu sznura splecionego z trzech sznurków (na sposób warkocza). Odciski takiego sznura na plastylinie były identyczne z odciskami na ułamkach. (Zob. ryc. XII.). Użycie sznura jak i sposób jego użycia (na ułamku z Kokorzyna, pow. kościański) wskazuje na fazę końcową starszego neolitu i na pokrewieństwo stylowe z ceramiką sznurową. Ciekawym jest fakt identycznego zespołu ceramicznego w następujących stanowiskach: Dakowy Mokre, pow. grodziski; Gołęcin, st. IV., pow. poznański; Kokorzyn, pow. kościański; Krystynki, st. II., pow. rawicki; Luboń, st. III., pow. poznański. Wystę-

*) Miejscowości tej niema na mapie.

pują tam obok okazów ze sznurem trójdzielnym, naczynia z listwami półkolistymi, okazy ze zgrubiałym brzegiem z ornamentem paznogciowym na granicy brzegu i dolnej części naczynia i ucha sznurowe i kolankowate. Wszystkie te stanowiska są osadami, w których mało stosunkowo krzemieni, dużo rozcieraczy, dużo kości spalonych, węgla drzewnych i nadzwyczaj dużo ceramiki. Michalcza, pow. gnieźnieński i Wenecja,



Ryc. XII. Odcisk ułamka zdobionego sznurem trójdzielnym. (Ryc. VIII. nr. 1.). — Impression d'un ornement d'un tesson de Krystynki (fig. VIII nr. 1).

pow. żniński mają podobny zespół, tylko niepełny. Poniżej podaję spis stanowisk, w których się spotyka okazy zdobione sznurem trójdzielnym: Flackenheide, pow. Belgard (Pomorze niem.), Dakowy Mokre, pow. grodziski; Gołęcin, st. IV., pow. poznański, Iwno, pow. szubiński; Kokorzyn, pow. kościański; Krystynki st. II., pow. rawicki; Luboń, st. III, pow. poznański; Michalcza, pow. gnieźnieński; Murzynno Wielkie, pow. inowrocławski; Pyzdry, st. VI., pow. słupecki, woj. łódzkie; Sarnowa, st. C., pow. rawicki.

⁵⁾ Naczynia z II. okr. bronz. mają, według najnowszych badań prof. Kostrzewskiego, następujące cechy charakterystyczne: barwa czerwona lub czerwono-żółta, glina z dość dużą ilością tłuczonego białego kamienia, ściany dość grube, listwa biegnąca wokół naczynia poniżej wygiętej nazewnątrz szyjki. Często noszą na sobie naczynia ornament tekstylny lub odciski słomy.

⁶⁾ Jest to bardzo rzadki okaz w Wielkopolsce (Drugie takie naczynie, również z Chojna, o kształtach jednak bardziej zdegenerowanych, opisuje Blume w Ausstellung im K. F. Museum. Vor- u. frühgesch. Alt. a. d. Geb. d. Prov. Posen pod nr. 2204.). Naczynie to jest jednym z licznych dowodów wpływów z południa. Podobne całkiem okazy znamy z Czech i Moraw (Pič: Die Urnengräber Boehmens. Tabl. XLII. rys. 4, 6., 10. Tabl. XLIII. rys. 4, 7. Anton Rzehak: Die Gefäßformen des Urnenfriedhofes von Horkau. Jahrbuch für Altertumskunde T. IV. (1916) Tabl. I. ryc. 1. Wiedeń 1911).